

ARAB GAZETALARIDA SIYOSIY TERMINOLOGIYANING SHAKLLANISHI

Mirxaydarova Mubina Mirakbar qizi

Oriental universiteti arab filologiyasi

fakultetining 3-bosqich talabasi

Fayziyev Shamsuddin Sadriddinovich

Oriental universiteti Tillar-1 kafedrası stajyor-o'qituvchisi

Annotatsiya. Arab gazetalarining sahifalari orqali odamlar siyosiy voqealarni tushunishni o'rganadi. Gazetalar nafaqat yangilik beradi, balki siyosiy so'zlar va tushunchalarni jamiyatga yetkazadi. Misr, Livan, Aljir va Tunis gazetalarida yangi siyosiy atamalar paydo bo'lgan va keng tarqalgan. Shu tariqa ushbu maqola siyosiy terminlarning qayerdan kelib chiqqani, qanday shakllangani va jamiyatga qanday ta'sir qilganini yoritadi. Har bir siyosiy atama jamiyatdagi voqealar va qarorlarni tushuntirishga yordam beradi. Arab gazetolari siyosiy bilimni oshirish, yangi tushunchalarni ommalashtirish va yoshlarni siyosiy jarayonlarga jalb qilishda katta rol o'ynagan. Shu bois, ular nafaqat axborot manbai, balki siyosiy bilim va madaniyatni rivojlantiruvchi muhim vosita hisoblanadi.

Kalit so'zlar: atama, siyosiy terminologiya, arab gazetasi, tizim, matbuot va jamiyat, terminlarning shakllanishi.

Abstract. Through the pages of Arab newspapers, people learn to understand political events. Newspapers not only provide news but also introduce political words and concepts to society. In the newspapers of Egypt, Lebanon, Algeria, and Tunisia, many new political terms emerged and became widespread. Thus, this article explains where political terms come from, how they developed, and how they have influenced society. Each political term helps to describe events and decisions within the community. Arabic newspapers have played a major role in increasing

political knowledge, popularizing new concepts, and involving young people in political processes. Therefore, they are not only a source of information but also an important tool for developing political awareness and culture.

Keywords: term, political terminology, arabic newspaper, system, press and society, formation of terms.

Kirish. Arab mamlakatlarida matbuot taraqqiyoti XIX asr o'rtalarida rivojlanishni boshlagan. Gazetalar nafaqat siyosiy ma'lumotlar manbai, balki arab tilining zamonaviy lug'at boyligini oshirish uchun muhim manbaga aylandi. Ayniqsa, diplomatiya, siyosat, boshqaruv va xalqaro munosabatlar sohalarida yangidan -yangi atamalar gazeta sahifalari orqali ommalashdi. Ushbu maqola arab gazetalarida siyosiy atamalarining kelib chiqishi, shakillanishi, taraqqiyoti, asosiy omillari hamda ushbu terminologiyalarni o'rganishga va tahlil qilishga qaratilgan. Shu jumladan, Jazoir, Misr, Tunis, Livan, Iordaniya kabi davlatlarda siyosiy terminologiya aynan matbuot orqali ommalashgan. Ushbu maqolada arab gazetalarida siyosiy terminlarning paydo bo'lishi, ularning manbalari va qo'llanilish xususiyatlari keng yoritiladi. Arab dunyosida dastlabki gazeta Usmoniylar davrida 1828-yili Misr hukmdori Muhammad Ali buyrug'i asosida "Al-Vaqoiy Al-Misriya" (الوقائع المصرية) – "Misr hodisalari" nomli gazetasi tashkil qilingan.

Keyingisi "Hadiqat al-Axbar" (حديقة الأخبار) 1858-1911-yillarda Bayrutda ikki yillik tanaffus bilan nashr etilgan haftalik gazeta edi. Bayrutda birinchi shaxsiy kundalik bo'lgan muntazam adabiy bo'linga ega bo'lgan birinchi Arab gazeta va mintaqadagi birinchi haftalik Arab gazetasi. Va so'nggisi 1933-yil Livanda An-Nahar (النهار) ya'ni "kun" gazetasi paydo bo'lgan. An-Nahar – o'ng qanot liberal yo'nalishi va Suriyaga qarshi qat'iy pozitsiyasiga ega bo'lgan yozuvlar gazetasi hisoblangan. Asosan ushbu gazetalar siyosiy va ijtimoiy mavzularni yoritishda faol bo'lgan nashirlardir. Aynan shu nashrlar orqali G'arbdan kirib kelgan ko'plab siyosiy terminlar tarjima qilingan, moslashtirilgan yoki yangidan yaratilgan.

Siyosiy terminologiyaga keladigan bo'lsak, bu – siyosat sohasi bilan bog'liq bo'lgan atamalar, iboralar va tushunchalar majmui bo'lib, siyosiy jarayonlarni aniq

va tushunarli ifodalashga xizmat qiladi. Ushbu terminlar siyosiy tizimlar, davlat boshqaruvi, xalqaro munosabatlar, huquqiy normalar, mafkuraviy yo‘nalishlar va jamiyat hayotining turli siyosiy ko‘rinishlarini ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Siyosiy atamalar ko‘pincha murakkab va ko‘p qatlamli ma’nodarga ega bo‘lishi mumkin. Ularning mazmunini to‘g‘ri anglash siyosiy matnlarni o‘qish, siyosiy voqealarni talqin qilish yoki jamiyatdagi siyosiy munosabatlarni tushunishda juda zarurdir. Bundan tashqari, siyosat haqida muloqot qilishda ham terminlarning aniq va o‘rinli qo‘llanishi fikrni ravshan ifodalashga yordam beradi.

Shuningdek, siyosiy terminologiya doimo rivojlanib boradi. Yangi siyosiy jarayonlar, global tendensiyalar yoki geosiyosiy o‘zgarishlar natijasida ayrim terminlar kengayadi, mazmunan boyiydi yoki yangilari paydo bo‘ladi. Shu sababli siyosiy terminlarni o‘rganish doimiy ravishda e’tibor talab etadi va siyosiy savodxonlikning muhim qismiga aylanadi. Arab matbuoti XIX asr o‘rtalarida Misr va Livanda shakllana boshlagan (“الجمهورية”, “الأهرام”), mustamlakachilik davrida esa Jazoir va Tunisda ham rivoj topdi. Bu nashrlar siyosiy harakatlar, mustaqillik uchun kurash va milliy uyg‘onishni yoritir ekan, yangi siyosiy atamalarga ehtiyoj tug‘ildi. Yevropa manbalaridan XIX–XX asrlarda g‘arb siyosiy fikrining ta’sirida bir qator terminlar arab gazetalari orqali kirib keldi: ديمقراطية – demokratiya, برلمان – parlament, انتخابات – konstitutsiya, اشتراكية – sotsializm, رأسمالية – kapitalizm, saylov. Bu atamalarning ko‘pchiligi to‘g‘ridan-to‘g‘ri fransuz va ingliz tillaridan muvofiqlashtirilgan. Hozirgi payitda, arab matbuoti bugungi siyosiy mavzuni yoritishda islom tarixidan o‘tgan siyosiy tushunchalardan ham foydalanadi: شورى – shuro, إمام – yetakchi, بيعة – bay’at, qasam. Gazetalar ushbu atamalarni vaqt talabiga moslab zamonaviy ma’noda qayta talqin qilgan.

Shu bilan bir vaqtda Jazoir matbuoti “Ash-shuruq” (الشروق), “Al-Xabar” (الخبير), “An-Nahar” (النهار), “Ash-Shaab” (الشعب)) arab dunyosida siyosiy termin yaratishda faol ishtirok etgan. Bunga ikki asosiy omil ta’sir qilgan: birinchisi – fransuz mustamlakachiligiga qarshi kurash davrida quyidagi siyosiy terminlar kengaydi: مناهضة – muqovama, qarshilik, الحركة الوطنية – milliy harakat, التحرر – ozodlik, المقاومة

الاستعمار – mustamlakachilikka qarshi kurash, الاستقلال – istiqlol. Bu atamalar “Jazoir ozodlik kurashi” mafkurasining asosiy siyosiy lug‘atini shakllantirdi; ikkinchisi – keyinchalik mustaqillikdan keyingi davlat qurilishi asnosida yosh respublikada yangi siyosiy institutlar va huquqiy tizimlar bilan bog‘liq terminlar shakllandi: البرلمان – parlament, الدستور – konstitutsiya, التعددية الحزبية – ko‘p partiyaviyli, الدولة – fuqaroviy davla, المجلس الشعبي الوطني – siyosiy islohotlar, الإصلاحات السياسية – fuqaroviy davla, المدنية – fuqaroviy davla, سيادة وطنية – milliy suverenitet.

Qo‘shimcha ravishda, rasmiy OAVda davlat boshqaruvi va ma‘muriy tizimga oid atamalar keng qo‘llanila boshlandi, masalan: السلطة التنفيذية – ijroiya hokimiyat, السلطة التشريعية – qonun chiqaruvchi hokimiyat, الانتخابات – saylovlar, المؤسسات الوطنية – milliy institutlar.

Qardosh tillar ta‘sirida arab gazetalarida siyosiy terminlarning shakllanishida turli manbalardan foydalaniladi. Masalan:

Fransuz tili: ديبلوماسية، بيروقراطية، ليبرالية

Ingliz tili: جيوسياسة، لوبي، تمويل خارجي

Turk tili: انقلاب، حزب، دستور

Qolaversa, qadimiy arab ilmiy merosida islom siyosiy fikrlardan foydalanilgan terminlar yangi ma‘no olgan: عدالة – adolat, دولة – davlat, ولاية – viloyat, ma‘muriy birlik.

Gazeta uslubida siyosiy terminlarning o‘rni bir necha turga bo‘linadi:

1. **Xabar janri.** Ushbu janrda aniq, qisqa siyosiy atamalar ishlatiladi. Masalan: أزمة سياسية – siyosiy inqiroz, مفاوضات – muzokara, حكومة انتقالية – muvaqqat hukumat.
2. **Tahliliy maqolalar.** Bunda tushunchaviy, ideologik atamalar ko‘p uchraydi. Masalan: صراع أيديولوجي – ideologik kurash, محور المقاومة – muqovama o‘qi, نفوذ إقليمي – mintaqaviy ta‘sir.
3. **Muharrir maqolalar.** Bunda baholovchi va ta‘sirchan terminlar qo‘llanadi, misol uchun: هيمنة – hukmronlik, تهمة – chetlatish, شفافية سياسية – siyosiy shaffoflik.

Shuningdek, arab gazetalarida siyosiy terminlarning rivojlanishi jamiyatga

sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, siyosiy savodxonlik oshadi, bundan tashqari gazetalar orqali yangi siyosiy tushunchalar, atamalar va ideologik fikrlar keng jamoatchilikka yetkaziladi. Natijada, oddiy fuqarolar siyosiy jarayonlarni tushunishga, hukumat siyosati va milliy masalalarni baholashga qodir bo'ladi. Qolaversa, yangi demokratiya tushunchalari ommalashib siyosiy terminlar va tushunchalar gazetalar orqali xalq ongiga kirib boradi, demokratik qadriyatlar, saylov tizimi, qonuniylik va huquqiy madaniyat tushunchalari keng yoyiladi. Bu jarayon jamiyatda siyosiy madaniyatni oshiradi va fuqaro faoliyatini rag'batlantiradi.

Bundan tashqari, matbuot siyosiy nutq yaratishda muhim rol o'ynaydi. Gazetalar nafaqat yangiliklarni yetkazadi, balki siyosiy munozaralar, tahliliy maqolalar va sharhlar orqali jamoatchilikni fikr almashishga jalb qiladi. Shu tarzda, matbuot siyosiy jarayonlarni shakllantiruvchi, ommaviy fikrni yo'naltiruvchi kuchga aylanadi. Shu orqali, yoshlar siyosiy jarayonlarga qiziq boshlaydi. Gazetalar orqali ular siyosiy voqealar bilan tanishadi, yangi atamalar va tushunchalarni o'rganadi hamda jamiyatdagi siyosiy faollikka jalb qilinadi. Bu esa kelajak avlodni siyosiy jihatdan ongli va faol fuqarolar sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, arab davlatlarining ko'pchiligida gazeta siyosiy kommunikatsiyaning eng faol maydoniga aylangan. U jamoatchilik ongini shakllantiradi, siyosiy bilim va tushunchalarni kengaytiradi hamda demokratik jarayonlarni qo'llab -quvvatlaydi. Shu sababli arab gazetalarining siyosiy terminologiyani rivojlantirishdagi roli nafaqat akademik, balki ijtimoiy va madaniy ahamiyatga egadir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, arab gazetalaridagi siyosiy terminologiya faqat oddiy so'zlar jamlanmasi emas, balki tarixiy voqealar, siyosiy jarayonlar, madaniy meros va tilning tabiiy evolyutsiyasining murakkab uyg'unligi natijasidir. Yevropa va boshqa xorijiy mamlakatlardan kirib kelgan siyosiy tushunchalar mahalliy kontekstga moslashgan, islomiy siyosiy meros esa o'ziga xos qadriyatlar va tushunchalarni boyitgan. Shuningdek, mustamlakachilik davridagi qarshilik

harakatlari va mustaqillik jarayonlari siyosiy tilni yanada rang - barang va ifodali qilgan, yangi institutlar, qonunlar va demokratik jarayonlar uchun soʻz boyligini yaratgan. Bugungi kunda arab gazetalarining ahamiyati faqat yangilik tarqatishda emas, balki siyosiy soʻz boyligi va terminologiyani shakllantirish, ijtimoiy ongni rivojlantirish va zamonaviy siyosiy voqelikni toʻliq ifodalashda namoyon boʻladi. Ular jamiyatda fikr almashuvini kuchaytiradi, yosh avlodni siyosiy faollikka undaydi va demokratik qadriyatlarni keng jamoatchilik ongiga yetkazadi. Shu sababli arab gazetolari nafaqat axborot manbai, balki siyosiy bilim va tilni boyituvchi, jamiyat taraqqiyotida muhim vosita sifatida qadrlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurrahmon M. Arab matbuotida siyosiy terminologiyaning shakllanishi. Qohira: Cairo University Press, 2017, 12 – 48 b.
2. Ash-Shuruq (الشروق), Al-Khabar (الخبير), An-Nahar (النهار), Ash-Shaab (الشعب) - jazoir matbuoti sahifalaridagi siyosiy maqolalar va tahlillar, 1 – 35 b.
3. Haddod L. Yaqin Sharq matbuoti tarixi. Bayrut: An-Nahar Publishing, 2012, 65 – 120 b.
4. Mahmudov A. OAVda siyosiy terminologiya taraqqiyoti. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2021, 20 - 57 b.
5. Hassan R. Arab ommaviy axborot vositalarida siyosiy lugʻatning rivoji. Arab World Studies Review, 2020, 44 – 62 b.
6. Al-Gʻazzoliy M. Islomiy siyosiy meros va zamonaviy terminologiya. Doha: Markaz al-Bahth, 2016, 30 – 78 b.
7. NOSIR AL-MUTARRIZIY MEROSIDA TARJIMA NAZARIYASI VA DIDAKTIKASI: “RISALATUN FIN-NAHV” ASARI VA ZAMONAVIY TARJIMA TAʼLIMI INTEGRATSIYASI. (2025). *SCIENCE TIME*, 3(5), 150-155. <https://doi.org/10.66345/stj.v3i5.4640>
8. Prakashan, A. Central Asia: Literary Cultural Scenario and Hindi.
9. Joʻrayeva, M. A. SCHOLARS WHO CONTRIBUTED TO THE DEVELOPMENT OF MEDICINE IN MEDIEVAL CENTRAL ASIA.

10. Fatilloev, M., & Sh, S. (2020). Linguopoetic Analysis Of The Arabic Lexical Unit "Malak" In The Epic "Hayrat Ul-Abrar" By Alisher Navai. *THE AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE AND EDUCATION INNOVATIONS* Учредители: *The USA Journals*, 2(9), 493-498.
11. RAXIMJONOV, M. (2025). PUBLIC OPINION ABOUT KHOJA AKHRARI VALIA AND MIRZA ULUGBEK. *The Journal of Interdisciplinary Human Studies*, 1(3), 73-77.
12. Nugmanovich, R. M. Self-education And Self-improvement. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 998-1001.
13. Турсуналиева, М. А. (2021). “ЮСУФ ВА ЗУЛАЙХО” ДОСТОНИНИНГ НАЪТ ҚИСМИНИНГ БЕРИЛИШИ (ОГАХИЙ ТАРЖИМАСИ ҚЎЛЁЗМАЛАРИ АСОСИДА). *Экономика и социум*, (6-2 (85)), 357-360.
14. Musaev, I. X. (2025, December). ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR IJODINING ESTETIK VA FALSAFIY TALQINI SAIDBEK HASANOV TADQIQOTLARIDA. In *Conferences* (Vol. 1, No. 8, pp. 68-70).
15. Victoria, M. (2022). Peculiarities of the functioning of borrowings in the media of the arab countries.
16. Raxmonov, A. K. (2025). *Mutarriziyning “Risalatun fin nahv” asari mo’jaz grammatik manba. Barqaror Taraqqiyot va Rivojlanish Tamoyillari*, 3(4), 85–88.
17. Raxmonov, A. K. (2025). *Nosir al-Mutarriziyning “Risalatun fin-nahw” asarida grammatik kategoriya talqini va uning o‘zbek tilshunosligidagi muqobillari*. In *Ilm-fan muammolari tadqiqotchilar talqinida* (pp. 136–139). Alfraganus University.
18. Raxmonov, A. K. (2025). *Nosir al-Mutarriziy merosida tarjima nazariyasi va didaktikasi: “Risalatun fin-nahv” asari va zamonaviy tarjima ta’limi integratsiyasi*. *Science Time Journal*, 3(5), 150–155. <https://doi.org/10.66345/stj.v3i5.4640>
19. Жупаева, С. Х. (2024). Interaction of youth slang and cultural values of the people. *Multidisciplinary and Multidimensional Journal*, 3(4), 119-126.